

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

NUMMER 1/2

JANUAR/FEBRUAR

2003

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
160 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 20 kr. pr. stk.

Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 30 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83

E-mail:
hist.samf.sdj@netbruger.dk
Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:
Kim Furdal (ansv.)
Institut for
Sønderjysk Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
email: kf@isl.dk

Lennart Madsen
Haderslev Museum
6100 Haderslev

Carsten Porskrog Rasmussen
Rodekær 1
6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S,
Haderslev

I dette nummer:

Ligning af ekstraskat på Rømø i 1789..... 3

I 1789 havde Danmark uventede udgifter til forberedelsen af en evt. krig. Med udsigten til krig fulgte også opkrævning af ekstraskatter. Bert Kelm har fundet skattelisterne for Rømø. Her fortæller han om sagen og de oplysninger, som man kan finde i skattelisterne.

Socialpolitik før velfærdsstatens oprettelse 8

Hvad laver historikere og arkæologer på de historiske og kulturhistoriske institutioner i Sønderjylland? I dette og de kommende numre af Sønderjysk Månedsskrift vil en række forskere fortælle om deres projekter. Her præsenterer Gerret Schlaber, Landsarkivet for Sønderjylland, læserne for resultaterne af sit netop afsluttede projekt om socialpolitik før velfærdsstatens oprettelse.

Et selvstyremøde på Als..... 13

Et resultat af 1920'ernes landbrugskrise var den såkaldte Selvstyrebælgelse anført af den karismatiske gårdejer Cornelius Petersen. Cand.mag. Kristian Jepsen Steg har set nærmere på et selvstyremøde for at undersøge, hvor bælgelsen lå i spændingsfeltet mellem dansk og tysk.

Set og Sket i Grænselandet 17

Det sønderjyske sygehusvæsens fremtid var også avisstof i sidste kvartal af 2002. H.E. Sørensen har fulgt sygehusdebatten og et andet tilbagevendende emne, grænsehandelen. Læs om disse og andre begivenheder i Grænselandskronikken.

Bognyt..... 27

Det sker – på de sønderjyske museer 30

Bagsiden om forsiden 32

Er skat og skatteopkrævning til stadig diskussion, så er skat dog en god kilde til belysning af fortidens socialhistorie. Det gælder ikke mindst indkomstkatten. Lars N. Henningsen giver på bagsiden et rids af indkomstkattens historie i Sønderjylland.

Forsidebillede:

Forskellige slesvigske og kongerigske mønter fra 1700-tallet og første halvdel af 1800-tallet.

Foto: Erik Jørgensen, Haderslev Museum.

Ligning af ekstraskat på Rømø i 1789

Af BERT KELM

Skattelister er meget nyttige arkivalier ved lokalhistoriske undersøgelser. Bert Kelm har fundet hidtil ukendte skattelister for Rømø fra en krigsskatteligning i 1789. Her fortæller han om sagen og de oplysninger, som man finder i skattelisterne.

Skatter

Vore dages mange forskellige skatter er først opfundet i løbet af de sidste århundreder. Oprindeligt havde staten ikke de mange fælles opgaver, og fyrsterne finansierede først og fremmest deres udgifter gennem afkastet fra deres store landbesiddelser. Derfor er den eneste virkeligt gamle skat, at man afleverede en del af

sin afgrøde. Det blev senere til en fast afgift på grundejendom, kaldt »landgilde«, eller i hertugdømmerne »plovskat«, beregnet på basis af den teoretisk mulige afgrøde. Disse skatter blev oprindeligt betalt i naturalier, efterhånden dog mere og mere i penge. Bønder, der var fritaget for hoveri, måtte endvidere betale en »Dienstgeld«. I anden halvdel af 1600-tallet blev der indført en »contribution«, som faktisk var en udvidelse af ejendomsskatten.

Inden for andre erhverv kom der efterhånden forskellige afgifter, som ligeledes var afhængige af indtjeningsevnen og ikke af den faktiske fortjeneste. Fiskere

Mandtals- og Skatte-Protocol

for
København's Amts Undersaatter
i Løe Herred,

indrettet og fort

efter

Forordningen af 11 Martz 1789.

Forsiden af mantals- og skatteprotokollen med ligningen af ekstraskatten på Rømø i 1789.

mundtlig eller skriftlig selvangivelse, som blev kontrolleret og i givet fald ændret af en lokal skattekommission, som beregnede skatten og afgjorde eventuelle fritagelser. Øvrigheden gik ud fra, at kommissionen bedst kunne vurdere rigtigheden af folks selvangivelse. Personer, som ikke ville fremlægge deres økonomiske forhold for kommissionen, kunne dog sende selvangivelsen direkte til rentekammeret i København. Ingen af beboerne på Rømø benyttede sig af denne mulighed.

Skatteligningen på Rømø

To medlemmer af skattekommissionen for Rømø kom fra fastlandet. Det drejede sig om Lø Herreds provst, J. P. Brorson, og en J. M. Dahl, hvis profession ikke kendes. Fra Rømø deltog præsten, Rasmus Neve, og to »medhjælpere«, gårdmand og skipper Jens Chr. Møller af Vråby og øens berømte maler, Niels P. Bækker af Vesterhede, alle fra det kongerigske Sønderland.

To skattelister for Rømø er bevaret. »Hovedprotokollen« har 62 dobbeltsider og er underskrevet den 26. maj 1789 af kommissionens medlemmer. Listen omfatter såvel den slesvigske som den kongerigske del af øen. Nørlandets beboere nævnes som »Haderslevhuus Amts Undersaatter« i »Lø Herred Ballum Birk«, hvilket er forkert, idet Nørlandet hørte til Hviding Herred. I »hovedprotokollen« henvises ved Nørlandets beboere til, at deres ligning »udgaar og ind i den separate protokol«. Denne særlige liste er underskrevet samme dag, men er udfærdiget »udi nye Species Myndt«. Forskellen er, at rigsdaleren i hovedprotokollen er ansat til 96 skilling, mens den kun svarede til 48 skilling i »Species«.

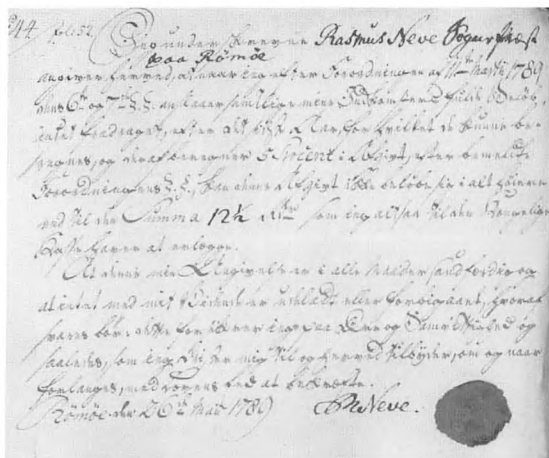
En stor del af husstandene er ikke opført i skatteprotokollen, fordi de hverken havde en tilstrækkelig indkomst eller en formue over 100 rd., værdien af et

normalt hus. Af Rømøs ca. 320 familier, som findes i Sønderlandets folketælling for 1787 og samtidige jordebøger for Nørlandet, er kun de 215 eller ca. to tredjedele af familierne indført i listen.

Skatten blev for det meste lignet på baggrund af mundtlige angivelser. Ved enkelte husstande nævnes der en skriftlig selvangivelse. Desværre er der kun bevaret to af disse selvangivelser. Af listerne fremgår, at kommissionen for de fleste beboeres vedkommende ikke som påbudt har opkrævet en procentdel af årsfortjenesten, men et fast indkomstskattebeløb, afhængigt af beboernes profession og stilling. Bestemmelsen om, at der enten skulle betales formue- eller indkomstskat, blev heller ikke overholdt, idet en hel række rømøser måtte af med begge skatter.

Søfolkenes stilling er sjældent angivet præcist. Blandt »matrosere« findes alle stillinger undtagen skibsførere, som dels er indført som »søfarende«, dels som skippere. For »matrosernes« vedkommende blev indkomstskattebeløbet sat til 48 sk. hhv. 24 sk. i »Species«, dvs. ½ rd. Skippere og kommandører betalte hyppigst én, nogle op til lidt over 2 rd. Hjemmegående, fhv. skippere m.m., blev ligesom enlige kvinder og enker ikke lignet til indkomstskatten, med én undtagelse. En udtjent kommandør, Michel Michelsen, præst af Nørtvismark, der i årene 1763-83 førte Grønlandsskibe fra Hamborg og i 1787 »driver afling«, betalte 1786 3 rd. i indkomstskat. I listerne er han, som eneste på øen, fejlagtigt nævnt som øens eneste »styrmand«. Det er sandsynligvis en forveksling med en svigersøn, der ikke er opført i skattelisten, men havde denne stilling og boede i huset

Mens landbrugets indtægter ikke blev lignet til ekstraskatten, står Rømøs to møllere i protokollen med 2 henholdsvis 3 rd. skat af deres »næring«. For

Sognepræst Rasmus Neves selvangivelse vedrørende hans indkomst fra præsteembedet.

håndværkerne svinger skatten. Mens »Perukemager« Johannes Türk måtte af med 2 rd., slap Johann Hermann Steffensen i Kongsmark helt. Han var farver, for fattig og »kan ikke svare noget«. En række fiskere i Havneby blev fritaget for indkomstskat, »da de ingen anden næring har end lidet fiskeri«. Den ene af dem havde alligevel 1.100 rd. formue at anmelde. Toldkontrolløren Winther på Nørlandet og fhv. kommandør Peder Hansen Tønns på Sønderlandet er som landfogeder fri for indkomstsatten ligesom en matros, der »er paa Kongens Flode«. Mens lægen, »Feldskær« Ulrich Wolff, blev lignet til 1 rd., måtte købmanden i Kongsmark, »Høker« Mathias Hansen Kræmer, betale 5 rd., mere end alle andre med undtagelse af to stakels embedsmænd, der topper skattemlisten. De kunne ikke skjule én skilling af deres fortjeneste. Det var præsten, Rasmus Neve, med 12 ½ rd., og kapellanen, Lauritz Helbeck, med 7 ½ rd. af »Embeds indkomst«, en ekstra spalte i listen, til forskel fra spalten »næring«.

Mens altså præsten angav sin årlige indkomst til 250 rd., svarede f.eks. kom-

mandør Hans Hansen Carl med 2 rd. kun skat af 40 rd. »næring«. Med skibet »Frau Anna« har han i 1788 bragt spæk til 328 quardelen tran og 1058 pund barten hjem fra Grønland til Hamborg. Efter de sædvanlige takster for kommandørernes anparter i fangsten må han i 1788 have tjent henvend 240 rd. En enkelt matros kunne få en fortjeneste på 30 rd. pr. år, hvoraf 5% ville være 1 ½ rd., i stedet for den halve rd., som han betalte i indkomstskat.

Skatten for en formue på over 100 rd. blev betalt af 150 beboere. Det var 70% af det angivne antal husstande i protokollen og mindre end halvdelen af Rømøss husstande. Det laveste skattebeløb i listen er 1/6 rd., svarende til en formue på 33 rd., og den højeste 50 rd. for en formue på 10.000 rd. 41 angivne formuer var på 1.000 rd. eller mere. Kun i ét tilfælde var kommissionen i tvivl om selvangivelsen. Det drejede sig om den fra Thade Harckes i Toftum, øens rigeste mand, der på grund af arv havde øens største formue. I hovedprotokollen anføres der, at »Angivelsen nøjere maatte undersøges, da sognepræsten og medhjælperne forsikrer, at angivelsen er urigtig«. Kommissionen indkaldte Thade Harckes og spurgte, om han »i al fald trøstede sig til (turde) at kunne beedige« angivelsen. Manden »bejaede«, men tilføjede, at »før end han ville see sig nødsaget til at gjøre eed«, ville han hellere give en skat af yderligere 1.000 rd. Hvis man går ud fra, at der fandtes flere urigtige selvangivelser, der var sat lavere, så var der i 1789 et meget stort antal husstande på Rømø med betydelige formuer.

Den økonomiske situation i Rømøss slesvigske og kongerigske del var i 1789 ikke meget forskellig. I nord måtte 44% af familierne (inkl. de såkaldte »kapitelstjenerne« under Ribe amt) betale indkomstskat. I syd drejede det sig om 42%. Også formuerne var nogenlunde jævnt fordelt (se tabel). 61 af de i alt 92 i skattemisterne

Table 1: Antallet af formuer over 100 rd. i landsbyerne på Rømø i 1789.

Landsby	Antal opf.	Formue (rd.)		
	husstande	under 1.000	1.000–2.000	over 2.000
Juvre	17	6	6	1
Toftum	8	4	1	2
Bolilmark	8	3	1	1
Nørtvismark	11	3	3	-
Tvismark	14	5	3	1
Kongsmark	34	17	1	3
I alt Nørland	92	38	15	8
Tagholm/Kromose/Kirkeby	23	12	-	2
Østerhede/Nørhede	17	9	4	-
Vesterhede/Vråby	22	16	2	2
Mølby	10	5	-	-
Østerby/Duhnby	12	9	-	-
Sønderby	20	8	3	-
Vestergård	3	1	2	1
Havneby	17	11	2	-
I alt Sønderland	124	71	13	5
I alt	216	109	28	13

opførte husstande på Nørlandet hørte til den gruppe af beboere, der betalte formueskat, mens det var tilfældet for 89 af de 124 familier på Sønderlandet. Af de store formuer på over 1.000 rd. fandtes der dog forholdsvis flere på Nørlandet. Her var der 23 familier med store formuer mens der kun var 18 familier på Sønderlandet, som var tættere befolket. Ud over Thade Harckes i Toftum med en formueskat på 50 rd. betalte Jørgen Jørgensen i Juvre med 35 rd. og Peder Holms enke i Tagholm med 22 ½ rd. de største formueskatter på Rømø. Ingen af de tre havde dog angivet nogen »næring«. Renterne af formuerne blev nemlig ikke beskattet.

Samlet set må det dog konkluderes,

at Rømø i 1789 ikke var det fattigste område i Danmark.

Kilder:

Rigsarkivet: Slesvigske regnskaber, Haderslev amtsregnskaber.

K. Greve: »Akten der Steuerverwaltung...«, Quellenkundliche Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Schleswig-Holsteins, Kiel 1985.

Rigsarkivet. Rentekammeret, formueskatten 1789, Riberhus amt, og Tyske rentekammer, formueskatten 1789, Haderslev amt, nr. G 119.

Rigsarkivet: Folketællinger 1787

W. Oesau: »Schleswig-Holsteins Grönländsfahrt«, Glückstadt 1937.

B. Kelm: »Sælhundefangst med Rømøskibe« i Sønderjyske Årbøger 1986.

Socialpolitik før velfærdsstatens oprettelse

Af GERRET LIEBING SCHLABER

Hvad laver de mange historikere på de historiske og kulturhistoriske institutioner i Sønderjylland? Redaktionen har bedt en række af landsdelens arkæologer og historikere fortælle om deres forskningsprojekter i artikler, der vil blive bragt i de kommende numre af Sønderjysk Månedsskrift.

Gerret Liebing Schlaber, Landsarkivet for Sønderjylland, præsenterer her resultaterne af sit netop afsluttede projekt om socialpolitik før velfærdsstatens oprettelse. Fra 1. januar i år har Gerret Schlaber påbegyndt et toårigt forskningsprojekt med titlen »Hertugdømmet Slesvigs forvaltningshistorie 1460-1867«.

Socialpolitik i forandring

Socialpolitik er et stadig aktuelt tema og har været det siden midten af det 19. århundrede, hvor de sociale problemer udviklede sig i et omfang, som ingen kunne undgå at komme i berøring med. I det 19. århundrede blev der taget afgørende skridt i retning af den moderne velfærdsstat, som vi kender i dag. Denne udvikling kom også til Sønderjylland, selv om landsdelen langt fra var et socialt brændpunkt som f.eks. de hurtigt voksende industriområder. Det betyder ingenlunde, at Sønderjylland var upåvirket af peri-

Tønder fik sit første sygehus i 1787, men det måtte lukke få år senere af økonomiske årsager. I 1855 fik den initiativrige læge F.F. Ulrik indrettet et nyt hospital ved Østerport. Hospitalet fungerede frem til 1898, da byen med tilskud fra Tønder kreds indviede et nyt sygehus. På billedet fra omkring 1900 ses hospitalet til højre i billedet. Foto: Tønder Lokalhistoriske Arkiv.

odens store forandringer. Selv om der hverken var storbyer eller udprægede fattigdomsområder, fandtes der mange lokale forskelle, både mellem by og land og mellem de forskellige landdistrikter. Og ikke mindst tidens nationale og politiske omvæltninger gør en undersøgelse af socialpolitik i Sønderjylland mere interessant. I det følgende skal vi se på forandringer i socialpolitikken efter 1850 og især efter 1864.

Socialpolitikken forstås her som den sekundære omfordeling af midler for at sikre en vis mindstestandard for dem, som ikke var i stand til at forsørge sig selv. Foruden den traditionelle fattigunderstøttelse rummer begrebet også alderdomsforsørgelse, forbedring af småkårsfolkenes levevilkår, sygesikring og sygeplejen samt adgang til uddannelse. I undersøgelsen skal der ses nærmere på, om tidens socialpolitik blev humaniseret i årtierne før velfærdsstatens gennembrud, eller om man førte en »kold« socialpolitik.

Der var et enormt behov for en effektiv socialpolitik. Efter stigningen i antallet af fattige i første halvdel af det 19. århundrede blev fattigdommen, masseforarmelsen gennem lang tid på et højt niveau, hvor fattigforsorgen udgjorde kernen i alle socialpolitiske aktiviteter. Lidt efter lidt blev man imidlertid mere bevidst om, at forebyggende socialpolitik som oprettelsen af hjælpe-kasser, modernisering af sygeplejen og effektivisering af uddannelsessystemet var den bedste måde at aflaste fattiggasserne. I det følgende skal dette belyses ved forskellige synsvinkler på socialpolitikken.

De vigtigste socialpolitiske aktører var uden tvivl de lokale skatteydere. De små kommuner blev i stor udstrækning ladet alene med belastningerne. Dette ændrede det tiltagende antal love ikke på, da alle påbud skulle efterkommes af de ansvarlige i kommunerne. Derfor drev

kommunerne »socialpolitik ud fra skatteyderens synsvinkel« og fulgte mest deres egne sociale interesser. Den strengeste socialpolitik blev ført dér, hvor der var de største modsætninger, især i vesteregnet. En anden sag er, at kommunerne med magt forsvarede deres selvstændighed. Råderum til socialpolitiske moderniseringer forblev derfor snarere undtagelsen end reglen.

De vigtigste impulser til en mere human og integrerende socialpolitik kom fra dem, som havde den mest direkte kontakt med de fattige. Dette ses tydeligst hos lægerne, som hørte til blandt tidens mest engagerede socialpolitikere. Det gjaldt bl.a. F. F. Ulrik, der var embedslæge i Tønder i perioden 1852-1864. Derimod er billedet af kirkens holdninger mere broget: På den ene side var det tit præsterne, der krævede en streng politik over for de fattige. På den anden side var de fleste præster mere moderate end de lokale eliter. Kirkens udelukkelse af socialforvaltningen efter 1871 var et vigtigt skridt til en moderne statslig socialpolitik, men på den anden side hjalp kirken med at oprette mange nye institutioner med sociale formål. Engagerede filantroper og stiftere fandtes på alle tidspunkter. Ganske vist udgjorde deres velgørelser kun en dråbe i havet, men de hjalp med at påvirke den offentlige mening og med at iværksætte nye socialpolitiske projekter.

Angsten for omvæltninger

Angsten for samfundsmæssige omvæltninger var også udbredt i Slesvig og var et af de dominerende motiver for socialpolitiske forbedringer. Allerede længe før 1848 var der en frygt for samfundsomvæltende aktiviteter, der blev næsten hysterisk i 1870'erne. Denne angst, som mere byggede på forholdene i de store byer end på tilstanden i provinsen, flyttede opmærksomheden hen på egne behov

VIII. Spisereglement.

Davre:

Mettegrød. 3 Mangel af Mælk Ollgrød, og dertil et Stykke Naaren og smurt Smorrebrød paa 8 Lød til hver Person.

Aftensmad ligesom Davre.

Midt dagsmad:

Søndagen. Kaal eller Kæter med Flest, den Bogne 4 Lød og Bærnet 3 Lød, samt Kartofler og et Stykke Brød paa 10 Lød, ikke paasmurt.

Mandagen. Byggrøns Vælling og Vandelager.

Tirsdagen. Opvarmet Kaal eller Kæter som Søndagen, dog ikke Brød.

Onsdagen. Boghvedegrøns Vælling og Kartofler med Meelauce.

Torsdagen. Byggrøns Vælling med tørre Fiil og Kartofler.

Fredagen. Kjernemelksuppe eller reven Ollbrød og stegt Flest og Kartofler.

Lørdagen. Byggrønsgrød med Oll og er Stykke Brød paa 10 Lød, paasmurt.

Mellemmad:

N. 4 et Stykke Smorrebrød, om Sommeren med Oll paa.

Maden fremfættes paa Bordet i Fade, et Fad for hver 6 Personer og toges i saa stort Quantum, at Lemmerne kunne spise deraf, saa meget de lyste og behøve.

Økonomen og hans Kone og Børn spise med Lemmerne.

Foranstaaende Regulativ for Fattig- og Arbejdsanstalten i Jels vedtages herved af Jels Sogns Fattigcollegium.

Jels Fattigcollegium, d. 20. December 1865.

*De fattiges liv og færden på arbejdsanstalter og fattiggårde var gennemreguleret ned til den mindste detalje. Her er det spisereglementet fra arbejds-
huset i Jels, hvor man bl.a. kan læse, at fattiglem-
merne om onsdagen fik boghvedegrønsvælling og
kartofler med melsovs.*

og slørede for de sande sociale sammenhænge. Først efter 1878, hvor et forbud mod alle socialdemokratiske aktiviteter var strandet, blev socialpolitik en sag for centralregeringen, som ønskede at imødekomme behovene hos de potentielt op-rørske småkårsfolk.

Med disse holdninger giver målene næsten sig selv, nemlig en disciplinering af småkårsfolkene og beskyttelse af ens egne interesser. Man ville frem for alt have ro, så f.eks. fattigboliger og arbejdsanstalter blev som regel anbragt langt uden for bycentrene. Til trods for den tilsyneladende modstrid med det liberale princip om at give folk ansvar for deres eget liv betød disciplineringen, at

mennesker skulle blive dér, hvor de ifølge den bestående samfundsorden hørte til. »Hjælp til selvhjælp« er den dag i dag et fint slogan, men dermed mente man på ingen måde chancen for forbedringer, men i bedste fald en sikring af egen overlevelse uden ekstern understøttelse. I praksis forfejlede denne socialpolitik også dette minimale mål, så længe de fattige mennesker ikke fik en effektiv starthjælp gennem f.eks. åbning af de højere læreanstalter for en bredere gruppe af samfundets borgere eller skabelse af et arbejdsmarked for dem, som var røget ud af de eksisterende systemer. Ved sammenkoblingen af hjælpeydelse og tvangsforanstaltninger gjorde man blot afhængigheden endnu stærkere.

Lovgivningens gennemslagskraft

Et vigtigt punkt for moderniseringen var selvfølgelig de lovmæssige og strukturelle rammevilkår. En mere strømlinet forvaltning lettede moderniseringstiltagene ganske betydeligt, som det viste sig i 1880'erne, da socialpolitik endelig var blevet en sag for centralregeringen. Indtil da sørgede lovgiverne udelukkende for de grove rammebetingelser og forholdt sig ellers socialpolitisk passivt. Ser man bort fra nogle grundlæggende bestemmelser, førte man til langt ind i 1870'erne ingen ensartet socialpolitik. Ikke engang store lovreformer medførte væsentlige forandringer i praksis. Selv ikke et så stort lovkompleks som understøttelsesloven fra 1870/71, der afløste fattigordningen fra 1841, skabte noget grundlag for en ny socialpolitik, men ændrede blot nogle detaljer. Hverken Treårskrigen eller indlemmelsen af hertugdømmerne i Preussen i 1864 havde direkte socialpolitiske konsekvenser, idet socialvæsenet fortsat var en kommunal sag. Imidlertid virkede de nationale konflikter hæmmende for nødvendige reformer. På den ene

side afledte de opmærksomheden fra de sociale spørgsmål og førte til en socialpolitisk reformkø. På den anden side ødelagde de nationale konflikter det nødvendige samarbejde mellem de enkelte aktører. Tydeligst viste dette sig blandt lægerne, både før og efter 1864.

Det var et stort problem, at den hidtidige socialpolitik egentlig var indrettet til at bekæmpe sjældne afvigelser i et ellers statistisk samfundssystem. Vigtigst var den populistiske effekt. Man havde brug for let forståelige løsninger, som lovede hurtig finansiell succes. Det er forklaringen på arbejdshusenes enorme udbredelse. Aktørerne kunne aflede opmærksomheden fra deres eget ansvar, der blev skubbet over på de nødlidende. Man kunne flytte problemet ud af offentlighedens synsfelt og samtidig håbe på indtægter fra de fattiges arbejde. Man troede på, at man dermed ydede en slags velgørelse. I modsætning til andre socialpolitiske spørgsmål var man endog parat til at investere betydelige midler. Selv om anstalterne var og blev en dyr forretning, var de fleste aktører tilfredse med anstalterne.

Egentlig understøttelse kom kun de direkte nødstedte til gode. Man ville afholde flest mulige mennesker fra at søge offentlig understøttelse og fordelte midlerne så målrettet som muligt. Man forsøgte i stigende omfang at føre socialpolitik med naturalieydelse, men kunne i mange tilfælde ikke undgå at udbetale understøttelse i rede penge. For så vidt blev fordelingsmåden næsten overalt en blandingsform, og selv der, hvor der var tvangsarbejdsanstalter, blev der som regel også ydet understøttelse uden for disse.

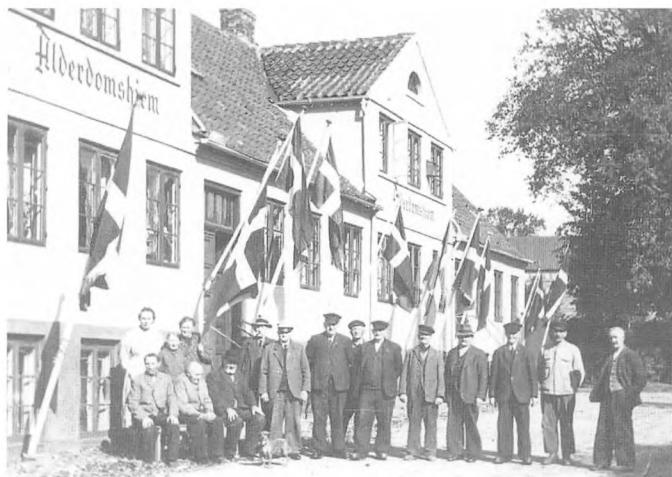
I løbet af den periode, som undersøgelsen dækker, gik de ansvarlige mere og mere over til at kræve betydelige modydelser for de socialpolitiske ydelser. Det gjaldt både i tvangsarbejdsanstalterne,

hvor de officielt frivilligt indsatte måtte afgive næsten alle deres rettigheder, og spare- og hjælpekasernerne, som krævede folks forebyggende indsats for at blive sikret i nødstilfældet. Pligten til at deltage i socialforsikringen blev et afgørende skridt i den kommende borgerligt prægede velfærdsstat, og bidrog rent faktisk til en modernisering af socialpolitikken.

Finansieringen af socialvæsenet

Spørgsmålet om finansieringen og navnlig den bedst mulige udnyttelse af midlerne var uden tvivl det dominerende tema ved alle socialpolitiske diskussioner, planer og handlinger i sidste halvdel af 1800-tallet. I lyset af kommunernes vidtgående eneansvar er dette forståeligt. Direkte opkrævede afgifter udgjorde ryggraden i finansieringen. Dette gjorde sig gældende for alle kommunale ydelser, som skoleomkostninger og fattigpenge. Den målrettede opkrævning og den målrettede anvendelse måtte gøre giverne misundelige. Således kunne der let opstå en bevidsthed hos giverne om, at de måtte bespise de uformående og uformuende. Det forstærkede mismodet og fordommene imod dem. For så vidt var en skattefinansieret understøttelse en mere moderne form med en større anonymitet og en bredere omfordeling.

Hvordan så det ud med modtagerne? De fattige medlemmer af samfundet stræbte som regel efter et borgerligt liv, men blev med den gængse socialpolitik snarere apatiske end aktive. Var man først én gang fuldstændig forarmet, kunne man kun vanskeligt frigøre sig fra denne situation, da der ikke fandtes nogen reelle muligheder for selvhjælp. Dette gjaldt ikke mindst, når sygdom eller forsørgerens død var årsagen. Den, der ikke kunne opfylde samfundets normer, nød fortsat en ringe anseelse. En stor del af befolkningen fokuserede på de negative eksempler på misbrug af understøttelsen og skabte

I januar 1872 foreslog kommuneforeningen i Haderslev, at der blev oprettet en stiftelse, der kunne drive et hjem for gamle mænd, som ikke var i stand til at ernære sig selv. Opfordringen blev startskuddet til oprettelsen af en understøttelsesforening, der i 1875 erhvervede Gammelting 7, hvor der i 1878 blev indrettet fire værelser i sidefløjen mod øst til fire ældre borgere. Her er beboerne fotograferet foran Understøttelsesforeningens alderdomshjem i 1930. Foto: Haderslev Byhistoriske Arkiv.

på dette grundlag en kliché om de fattige som selvforskyldte i deres elendighed. Selvfølgelig har der været personer, som selv var skyld i deres fattigdom, men der findes ikke noget bevis for, at problemet var så stort, som de talrige beretninger fra tiden giver udtryk for. Protokollerne om de fattige og mange andre kilder taler tydeligvis et andet sprog.

Alligevel skelnede de ansvarlige mellem forskellige grupper af fattige og gav nogle grupper større opmærksomhed. Man kan iagttage en tiltagende »dårlig samvittighed« over for de uforskyldt fattige, især over for børn. Forbedring af børns vilkår blev til en socialpolitisk kerneopgave, som man såvel offentligt som privat i stigende omfang tog sig af. Dette kan hænge sammen med meningsdannerne, som stadig oftere krævede beskyttelse af børn, sikkert ikke mindst for at forhindre udviklingen af potentielle urostiftere. Desuden blev institutioner til pleje af kronisk syge og fysisk handicappede mennesker udbygget og moderniseret. Endvidere kom de ældres vilkår i stadig større grad i socialpolitikens fokus. Det sidste viser sig ikke kun gennem de mange nye stiftelser, men også i væk-

sten af pensionskasser, eller i det mindste i diskussionen herom. Netop pensionsforsikringen blev en af velfærdsstatens afgørende byggesten i mange europæiske lande. I Danmark satsede man fra 1891 i stedet på den skattefinansierede folkepension, som var en videreudvikling af den traditionelle fattighjælp.

Således var socialpolitikken i Slesvig præget af en ånd, som fremhævede den enkeltes ansvar, men som i realiteten kun gav lidt plads til socialpolitiske og samfundsmæssige ændringer, så de svagest stillede medborgere kunne opnå større selvstændighed. En modernisering fandt kun sted med små skridt. Kun en ændret »politisk vejr-situation« på toppen af den preussisk-tyske stat, som Slesvig tilhørte efter 1864, førte til grundlæggende socialpolitiske forandringer. Først fra dette tidspunkt holdt den moderne velfærdsstat skridt for skridt sit indtog i regionen. Det førte ikke til et omgående brud og til en opgivelse af de hidtidige principper fra den ene dag til den anden. Ikke desto mindre byggede eftertidens velfærdsstat på andre koncepter, nemlig på pligtforsikringer for alle ikke selvstændige og en ensartet lovgivning.

Et Selvstyremøde på Als

Af KRISTIAN JEPSEN STEG

Et resultat af 1920'ernes landbrugskrise var den såkaldte Selvstyrebvægelse. Anført af gårdejer Cornelius Petersen gav bevægelsen regeringen skylden for krisens mange tvangsauktioner, og med et utal af provokationer og mere eller mindre vanvittige indfald satte han sig op som de utilfredses og de forurettedes talerør. Men hvor lå bevægelsen i spændingsfeltet mellem dansk og tysk? Med et enkelt af bevægelsens mange møder som eksempel kan der måske kastes lys over bevægelsens nationale ideologi. Cand.mag. Kristian Jepsen Steg har set nærmere på avisreferaterne fra et selvstyremøde på Neder Tandslet Kro den 14. juni 1926.

»Jeg har hele tiden haft en meget usympatisk opfattelse af denne bevægelse - som noget nationalt set uforsvarligt (...) Det er tåbeligheder fra ende til anden - men det er tåbeligheder, som ikke har jordbund hernede, når undtages hjemmety-skere og andre, der står dansk nationalitet fjernt.«

Således rasede A. Svensson i Hejmdal den 21. juni 1926. Det, der bekymrede Svensson og andre dansknationale iagttagere, var Selvstyrebvægelsens voldsomme angreb på den danske stat og det danske parlamentariske system. Den nylige tilslutning til Danmark måtte ikke sættes over styr ved for megen uro, en »ægte« dansksindet burde slutte op om øvrigheden og dens repræsentanter og holde sig fra en så »nationalt set uforsvarlig« rørelse som Selvstyrebvægelsen.

Valget i 1926, hvor bevægelsen stillede op som »Selvstyreparkiet«, bekræftede Svenssons påstand om, at Sønderjyllands muld var gold over for den Petersenske

sæd. De fleste af de mange, der var stimlet sammen til selvstyremøderne eller læste bevægelsens blade, kunne, når det kom til stykket, ikke stå inde for partiets program. I alt fik Selvstyreparkiet sølle 2.117 stemmer, eller 3,2%.

En af reglens få undtagelser var Als, der med 8,6% stemmer i Svenstrup, 8,9% i Ketting og hele 14,6% i Lysabild nærmest udgjorde en højborg for bevægelse-

Der findes meget få billeder af de to farverige personligheder fra Selvstyrebvægelsen. Her ses Th. M. Kylling fra Frørup ved et selvstyremøde i Aabenraa. Som Cornelius Petersen benyttede han sig af et ubehersket sprogbrug med mange personlige bemærkninger.

Gårdejer Andreas Kaad (1890-1964), Mintebjerg, voksede op i et dansk hjem præget af den nationale kamp. Han fulgte derfor meget tidligt i faren, Peter Kaads spor, og var en flittig og heftig debattør ved de nationale møder før og efter Genforeningen. Foto: Sydjysk Pressefoto. Institut for Sønderjysk Lokallhistorie.

sen. Partiets popularitet på den ellers så dansksindede ø viser, at Svensson nok ikke havde ret i, at det kun var hjemmetyskere eller måske »blakkede«, der sluttede op bag selvstyret. Et betragteligt antal dansksindede alsingere må have set sig selv som selvstyrefolk. Men hvordan være dansksindet og samtidigt selvstyremand?

Kaster vi et blik på et af møderne på Als, nemlig mødet på Neder Tandslet Kro den 14. juni 1926, kan vi måske få nærmere svar.

»Et gammeldags nationalt møde«

Hin aften talte Cornelius Petersen og hans sekundant, Th. M. Kylling, for en livlig forsamling på 400 til 500 hoveder. I samtidens aviser var der trykt referater, som beskrev aftenens forløb.

To dage efter at mødet havde fundet sted, kunne Sønderborgs tyske avis, Sonderburger Zeitung, således lakonisk berette, at talerne »bewegten sich in den gewohnten Gleisen«, og at »In der Diskussion kam es zu scharfen persönlichen Zusammenstößen.« Hvad de »sædvanlige spor« og de »voldsomme personlige sammenstød« konkret indeholdt, måtte læseren dog tænke sig til.

Lidt mere udførligt var referatet i Sonderburger Zeitungs danske modstykke, Dybbøl-Posten. Nu lærer vi aktørernes navne at kende, og vi får at vide, hvad indholdet af de personlige sammenstød var: »Sognefoged Andreas Kaad, Mindebjerg, Gaardejer Stolberg, Jestrup, og P. Hansen, Lambjerg, imødegik indledderne og frarådede stærkt de alsiske bønder at slutte sig til Selvstyrebevægelsen.« Tydeligvis var egnens fremtrædende danske gårdejere troppet op for at advare mod bevægelsen og den nationale fare, den i deres øjne repræsenterede. Slaget stod altså mellem Cornelius Petersen og Kylling på den ene side og Andreas Kaad sammen med to andre dansksindede gårdejere på den anden. Endvidere nævner Dybbøl-Posten, at »Da mødet var i opløsning, istemtes 'Jeg er en simpel bondemand', som dannede afslutning på aftenen.«

Disse korte mødereferater er dog kun en svag afglans af det referat, som bevægelsen selv havde gjort i sit ugeblad Bondens Selvstyre den 27. juni:

»Mødet i Neder Tandslet Kro havde samlet godt 500 tilhørere. Her, som overalt paa Als, var det en sand fornøjelse at overvære mødet, der fik præg af et gammeldags nationalt møde (...)

Andr. Kaad mente, at hele bevægelsen kun ville blive en tanke, at Kylling havde H. P. Hanssen og burde skamme sig ved at tale om at rejse denne mand, som havde været vor fortjente mand i Berlin, en skamstøtte, at vi hidsede befolkningen op imod moderlandet, at Corn. Petersen ikke var en ualmindelig begavelse, og at han havde spekuleret i papstøvler.

Kylling svarede, at 'Tanken ville vokse til handling.' (...) 'Vi ønsker', udtalte K., 'ikke at hidse op imod moderlandet, men at arbejde sammen med det hen til gode forhold i vort fædreland, og med hensyn til begavelse, da tror jeg, at C. P. godt kan stille sig ved siden af Dem, Hr. Kaad, thi De maa jo dog huske, at De dumpede paa Landbohøjskolen.' (Stormende munterhed og vedvarende håndklap) (...)

Der blev flere gang råbt, at Andr. Kaad skulle smides ud, og en mand i forsamlingen råbte: 'H. P. Hanssen er en kæltræng.' Hr. Kaad opfordrede manden til at opgive sit navn, og han nævnte saa både sit navn og sin bopæl, saa hr. Kaad kan jo nu spille den tyske gendarms rolle som angiver.«

Referatet giver et enestående indtryk af stemningen på et typisk selvstyremøde. Der syntes ikke at være nogen nedre grænse for perfide bemærkninger og personlige angreb. Med bemærkningen om papstøvlerne henviste Andreas Kaad til, at Cornelius Petersen i starten af 1920'erne havde opkøbt 10.000 par brugte engelske militærstøvler, som han håbede på at kunne afsætte med fortjeneste, men som han imidlertid brændte inde med. Kaad havde givetvis ønsket at afsløre bevægelsens intellektuelle hulhed og Cornelius Petersens manglende virkelighedssans. Men mudderkastning var selvstyreledernes hjemmebane, og til publikums store jubel fik Kaad svar på tiltale, da Kylling spillede kortet med den mislykkede eksamen på Landbohøjskolen. Det er ikke uden grund, at man i tidens løb har un-

dret sig over, om folk nu stimlede sammen til møderne for at høre politik, eller fordi de ville i cirkus! (Svend Thorsen)

Herudover siger referatet i sin stil og tone også en hel del om Selvstyrebvægelsens selvopfattelse. Helhedsindtrykket er præget af ironi og sarkasme. Når Bondens Selvstyre påstod, at mødet »fik præg af et gammeldags nationalt møde«, må det opfattes som en parodi på et af de hæderkronede dansk-nationale møder fra før Genforeningen og en hån mod arvtagerne af den danske bevægelse. I selvstyrefolkens tankegang forholdt det sig nemlig sådan, at hvor det før havde været den danske bevægelse, som med energi og virkelyst havde talt uretten imod, var denne funktion nu overtaget af Cornelius Petersen. De dansk-nationale med Andreas Kaad i spidsen var henvist til at spille »den tyske gendarms rolle«.

Den simple bondemand og den onde parlamentariker

Ved mødet på Neder Tandslet Kro var rollerne byttet om. Den uarticulerede kritik, der rejstes mod H. P. Hanssen, den gamle leder for de sønderjyske danske, viste tydeligt denne tendens. Om nogen havde han vist sig som parlamentariker i spillet om landsdelens politiske skæbne, og derved repræsenterede han alt ondt i Selvstyrebvægelsens øjne: Politikere, akademikere og journalister var snyltere, som kun havde tanke på at udsuge statskassen mest muligt.

Således demonstrerede mødet en modsætning mellem to ekstremer. På den ene side de »opbyggelige« kræfter, der stod last og brast med den danske stat i lyst og nød. På den anden side selvstyrefolkene, som følte sig svigtet af staten og ikke følte noget for den nationale bevægelse, som den så ud under ledelse af »kæltringen« H. P. Hanssen.

Det betyder ikke, at alle selvstyrefol-

kene stod »dansk nationalitet fjernt«, som Svensson hævdede. Men når »fædrelandets« mænd, med parlamentarismen som værktøj, forråbte nationen og folket, hvilket i Selvstyrebevægelsens verdensbillede var tilfældet, måtte det klasseoverskridende nationale fællesskab vige. Bondemænd og andre selvstændige erhvervsdrivende måtte derfor gribe til våben.

De virkelige patrioter og nationens redningsmænd var altså nu selvstyrefolkene. Og på denne besynderlige måde gav det en vis form for mening, når forsamlingen istemte sidste vers af Mads Hansens »Jeg er en simpel Bondemand«:

Og hviler jeg en føje Stund
og tager Pen og Bog,
da kæmper jeg paa Aandens Grund
for Fædreland og Sprog;
men gælder det at stride
for Frihed, Liv og Fred,
jeg lægger alt til Side
og gaar i Kampen med.

Litteratur:

Hans Beyer: »Der Friese Cornelius Petersen und »Bondens Selvstyre« i: Sonderdruck aus Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie. Frankfurt am Main 1962.

Hans Schultz Hansen: »Det sønderjyske landbrugs historie 1830-1993«. Aabenraa 1994.

Svend Thorsen: »Delt efter anskuelser. Den politiske partidannelses forløb i Sønderjylland efter Genforeningen i 1920«. København 1970.

Nekrolog over Andreas Kaad i: Sprogforningens Almanak 1965, s. 131-132.

Sprogbruget ved Selvstyrebevægelsens møder var præget af kontante bemærkninger uden småligt hensyn til modparten. På et møde i Bov udtalte statsminister Stauning, at der stod 50.000 arbejdsløse parat til at afløse de bønder, som blev sat ud af deres gårde ved tvangsauktioner. Det fik Cornelius Petersen til at kalde Stauning for en røverkaptajn. Her er Alfred Schmidts kommentar til udtalelsen i Blæksprutten fra 1926.

Set og sket i grænselandet

Grænselandskronik

Af H. E. SØRENSEN

Sagen, der ikke vil dø, de sønderjyske sygehuses fremtid, var også avisstof i sidste kvartal af 2002. H.E. Sørensen har fulgt sygehusdebatten og et andet tilbagevendende emne, grænsehåndelen. Læs om disse og andre begivenheder i Grænselandskronikken.

Sygehusene

Hele efteråret fortsatte debatten om de sønderjyske sygehuse med uformindsket styrke. Amtet bestilte en uvildig undersøgelse hos konsulentfirmaet PLS Rambøll, som den 1. november fremlagde sin rapport med forslag om at udbygge sygehuse i Aabenraa og Sønderborg, mens Haderslev Sygehus blev stærkt beskåret, og Tønder skulle nedlægges. Det indelbar bl.a., at stort set al kirurgi flyttedes til Aabenraa og alle fødsler til Sønderborg. Gevinsten skulle blive en besparelse på 90 mio. kr.

Det kan ikke undre, at mens man var tilfreds i Aabenraa og Sønderborg, var frustrationerne store i de to andre byer. Begge steder blev der protesteret, men selv om både byråd og befolkning bakkede op om de lokale sygehuse, var det tydeligt, at den stærke folkelige protest, som planerne i foråret havde afstedkommet, ikke længere var til stede i samme grad. Gassen var gået af ballonen. Man kunne mistænke Carl Holst for som en snu strateg at have vredet boblerne ud af modstanden gennem første runde for derefter at kunne føre kniven i ro og orden. Man kan vel heller ikke se bort fra et vist forsøg på at spille byerne ud imod hinanden efter det gamle romerske princip »divide et impera« (del og hersk).

Skuffelsen, vreden og chokket var stort hos personalet ved Tønder Sygehus ved meddelelsen om, at antallet af sengepladser skal reduceres fra 80 til 25. Foto: Hans Christian Gabelgaard. Jydske-Vestkysten.

Der var heller ikke levnet tid til megen debat, for kun en uge efter Rambøll-rapportens offentliggørelse skulle amtsrådet tage stilling til den nye sygehusstruktur. I det forslag, der blev fremlagt fra flertallets side, skulle fødslerne deles mellem Aabenraa og Sønderborg. Tønder Sygehus skulle opretholdes, men beskæres fra godt 80 til kun 25 sengepladser. Kirurgien skulle fortsat flyttes fra Haderslev til Aabenraa.

Debatten delte amtsrådet i to blokke, idet Venstre med støttepartier gik ind for planen og brugte sit flertal til at få den vedtaget, mens Socialdemokraterne og SF stemte imod.

Overvejelserne om at bruge sygehuset i Nybøl, når fødeafdelingen i Tønder lukker, har givet anledning til usikkerhed hos vordende mødre om bl.a. barnets statsborgerskab, hvis det bliver født uden for landets grænser. Foto: Arkivfoto. Flensborg Avis.

Mellemspil

Debatten fik det kuriøse mellemspil, at en embedsmand fra Haderslev Kommune bad den lokale sygehusdirektør om at levere materiale, som kunne undergrave amtets sygehusplan. I henvendelsen fra kommunen stod, at man gerne ville kunne »tippe« forskellige historier til pressen for derigennem at skabe tvivl om det økonomiske og kvalitative grundlag for den nye sygehusstruktur, skrev »Flensborg Avis«.

Da direktøren, der er ansat af amtet, lod denne henvendelse gå videre til sin arbejdsgiver, meddelte amtsdirektør Finn Hansen Haderslev Kommune, at amtet fremover ville droppe det særlige samarbejde med kommunen vedrørende sygehusplanerne. Haderslevs borgmester Jens Chr. Gjesing måtte krybe til korset og sige pænt undskyld på kommunens vegne for at få genoprettet normale tilstande. »JydskeVestkysten« kommenterede på sin lederplads sagen med ordene: »Hvis den slags fremgangsmetoder bli-

ver accepteret, vil det være svært at bevare tilliden til, at en forvaltning fungerer efter demokratiske principper« (12/11). Og det må man vel give avisen ret i.

Beslutningerne om sygehusstrukturen fremkaldte en lidt ufin kommentar i lederen i »Der Nordschleswiger« den 8/11: »Kan det være et tilfælde, at de venstregerede byer enten bliver mindre ramt eller slet ikke ramt eller endog som Aabenraa i høj grad kan profitere (af beslutningerne), mens den socialdemokratiske ledede Haderslev må bløde? Eller?« Det synes slet ikke at være faldet chefredaktør Matlok ind, at den hårdest ramte by, Tønder, har venstrestyle!

Tønder eller Nibøl?

Her udløste Rambøllplanen nærmest opgivelse, men selv om den delvise retning af sygehuset medførte en vis lettelse, var der ingen glæde at spore. Et sygehus med 25 senge var ikke et sygehus, lød det både på gaden og i byrådsalen, hvor Tønderlistens Thue Raakjær Jensen sagde: »Vi vil ikke have et sygehus af navn, men af gavn«. Borgmester Hans L. Hansen tilføjede poetisk, at han ikke ville »nøjes med et frimærke«, men have »en konvolut med indhold i«. Og formanden for Tønders handlende, Hans Chr. Tygesen, mente, at det måske var på tide at orientere sig mod Nibøl eller Ribe. Hvad han så end mente med det. Der er fra Tønder mindst lige så langt til Ribe som til Aabenraa, og Ribe har i øvrigt slet ikke noget sygehus. I Ribe Amt ligger den nærmeste sygehusmulighed i Esbjerg, hen ved 80 kilometer fra Tønder. Det er længere end til Sønderborg, og den strækning synes at være en uoverstigelig afstand for tøndringerne. Ganske vist er der ikke så langt til Nibøl, men selv om der etableres et sygehussamarbejde, har Tygesen vel ikke forestillet sig, at Tønder skulle tilsluttes Nordfrislands Amt?

Udsigten til at skulle føde i Nibøl vakte en vis uro hos vordende mødre i Tønder, der ikke brød sig om at skulle udenlands, og som heller ikke var trygge ved at skulle møde læger og sygeplejersker, der talte tysk. Andre var bange for, at deres børn derved automatisk ville blive tyske statsborgere, når de fødtes på tysk grund. Det sidste er der næppe nogen grund til at frygte, og sprogproblemerne kunne vel overvindes ved at ansætte dansktalende personale i Nibøl, skrev det nybagte medlem af Centrumdemokraternes hovedbestyrelse, Peter B. Nissen, Højer. (JV, 29/12)

Privathospitaler

Få dage efter amtrådsdebatten skrev dagbladet »Dagen« i København (der kun fik ca. en måneds levetid) iflg. »Flensborg Avis« (13/11), at Carl Holst sammen med to andre venstreamtsborgmestre var positivt indstillet over for, at f.eks. sportsklubber og private virksomheder fik mulighed for at købe behandlinger på offentlige sygehuse og derved sikre, at »sportsstjerner eller betroede medarbejdere (kunne) springe ventelistekøen over«. Derved håbede de tre amtslige topfolk, »at de offentlige sygehuse kan få del i det kraftigt stigende antal danskere, som i dag har tegnet en privat sundhedsforsikring.« Men ville det ikke i sidste ende gøre ventetiden længere for de ikke privat betalende patienter? Forslaget var, skrev bladet, »et eksempel på, hvordan det syder og bobler i Venstres bagland for at prøve nye grænser af og fjerne barrierer mellem det offentlige og private på sundhedsområdet.« Få uger senere (No, 20/12) oplyste Carl Holst, at der var forhandlinger med privathospitalet »HjerteCenter Varde« om leje af en del af Haderslev Sygehus til en privatklinik for hjertesygdomme.

Privatiseringen er således godt på vej ind i det sønderjyske sygehusvæsen.

Ikke ad bagevejen, men direkte gennem hoveddøren.

Netop derfor kan man godt undre sig over, at amtsrådet - ikke mindst Socialdemokraterne - ikke havde mod til at tage skridtet fuldt ud og fremtidssikre det offentlige sygehusvæsen ved en principbeslutning om et centralt amtssygehus i Aabenraa-Rødekrø-området inden for en overskuelig tidshorisont, frem for at hyppe små lokalpatriotiske kartofler.

Også en slags grænsehandel

Mandag den 2. december kunne »Jyllands Posten« berette om en smart og i virkeligheden absurd form for grænsehandel. Kunden bestiller varen hos en dansk leverandør, f.eks. en håndværker, som derefter kører den over grænsen, hvor kunden afhenter det bestilte, evt. på en privat adresse. Dagen efter kan den danske håndværker så tage ud til kunden i Danmark for at montere det købte, som nu bliver betalt med tysk moms på 16 pct. i stedet for den danske moms på 25 pct., fordi det er leveret i Tyskland. Det eneste, kunden skal gøre, er selv at hente varen. Ved større køb, f.eks. et køkken eller badeværelse, kan besparelsen let løbe op i mange tusind kroner - samtidig med at den danske stat går glip af momsindtægten, der nu i stedet afregnes i Flensborg. Og så er det fuldt ud lovligt!

Det var grænsekøbmændenes smarte reklametricke lige før nytårsaften også. Og de havde endda fået TV-Avisen til at fortælle, at på grund af den nye tyske dåsepannt ville øllerne nu blive så dyre, at det om otteogfyre timer ikke længere kunne betale sig at køre ned at hente dem. Købmand Kaj Uwe Jensen fra Sdr. Løgum næsten græd over, at hans forretning nu var ødelagt. Effekten udeblev ikke. Næste aften var butikkerne ryddet for øl. Og samtidig havde grænsekøbmændenes advokat sådan helt tilfældigt fundet ud af, at når der var tale om eksport,

Den 74-årige SSW's veteran og forhenværende landdagsmand Karl Otto Meyer stiller op til kommunevalget i Skovlund i 2003. Foto: Jens Peder Meyer. Flensborg Avis.

gjaldt dåsepanten slet ikke. Men da var dåserne solgt, pengene i kassen, og øllet måske oven i købet drukket!

Mindretalsdebat

»Forholdene for en nations mindretal er et udtryk for graden af demokrati. Vis mig dine mindretal, og jeg skal sige dig, hvem du er,« sagde Folketingets formand, Ivar Hansen, på en mindretalskonference, der blev afholdt i København i november i forbindelse med EU's udvidelse. Ivar Hansen henviste til tidligere tiders bitre stridigheder i det dansk-tydske grænseland og udtrykte håb om, at de kommende EU-medlemslande kunne lære af de erfaringer, der er gjort på disse breddegrader. En anden af konferencens talere, professor Ole Espersen, spurgte, om »det overhovedet er nødvendigt at være statsborger i en bestemt nationalstat for at nyde godt af menneskerettighederne?« (FA., 7/11).

Det forekommer mig, at Espersen blander to ting sammen. De almene menneskerettigheder er nu en gang ikke de samme rettigheder som dem, en statsborger har. At nyde beskyttelse mod diskrimination på grund af f.eks. hudfarve eller religion er ikke det samme som at have stemmeret eller valgbarhed, at kunne få udstedt et nationalt pas eller at have krav på hjælp og beskyttelse fra ambassaden, hvis man uforskyldt kommer i knibe i udlandet. Med statsborgerskabet følger også visse forpligtelser, herunder værnepligt og pligten til at betale skat, som ikke har noget med menneskerettighederne at gøre.

På et møde i Tinglev få dage før denne konference sagde den slesvigholstenske ministerpræsident Heide Simonis, at »den, der vil beholde sin identitet, skal vise den, men ikke gøre sig til af den.« Hun fortsatte: »Den kulturelle mangfoldighed i de europæiske nationer er en

fordel. Deri ligger Europas styrke. Når vi taler om mindretallenes rettigheder, forsvarer vi denne mangfoldighed og denne fordel.« (No. 4/11).

FDP-lederen Ekkehard Klug sagde i Landdagen i Kiel under en debat om mindretalsforhold, at »vi kan være stolte af« mindretalspolitikken i det dansk-tyske grænseland. »Naboskab bliver til partnerskab«, fortsatte han. Socialdemokraten Lothar Hay mente, at man måske skulle til at tænke på en udvidelse af mindretalsbegrebet. »Hvad med de tyrkere, der lever i vort land? Skal de også omfattes af mindretalsbegrebet?«, spurgte han. Lederen af det tyske mindretal i Sønderjylland, Hans Heinrich Hansen, der overværede debatten, sagde bagefter til »Der Nordschleswiger«, at han glædede sig over den enighed om mindretalsspørgsmålene, der fandtes i parlamentet. (No. 13/12).

Danskere og tyskere

Hans Heinrich Hansen havde halvanden måned tidligere (18/10) besværet sig i samme avis over det tyske mindretals forhold i Sønderjylland og danskerens syn på tyskere i det hele taget. Bl.a. fandt han det mærkeligt, at man ikke skilte de offentlige kontorer i de områder, hvor der boede medlemmer af mindretallet, med, hvorvidt medarbejderne beherskede tysk, ligesom han ankede over, at det var forbudt medlemmer af det tyske mindretal at tale tysk med hinanden på plejehjem i Danmark. Hvis man nogetsteds skulle have udstedt et sådant forbud, er det naturligvis helt forkasteligt og hen i vejret. Men jeg tillader mig at tvivle, indtil andet er bevist.

Ligeledes påstod Hansen, at »mange håndværkere kan ikke tillade sig at bekende sig til deres kulturelle oprindelse, for så får de mindre arbejde.« Det var måske tilfældet for et halvt århundrede siden (jeg husker fra 50'erne, at det kunne

være sådan - vi fik forbud mod at handle ved den tyske købmand), men jeg tvivler oprigtigt på, at det i dag er et problem af større omfang. Og endelig har en dansksindet vel ret til at vælge en dansk leverandør, såvel som en tysk kan vælge en tysksindet, hvis man ønsker det. I sidste ende er det nu nok mere et spørgsmål om faglig dygtighed end om nationalitet.

Hansen fortsatte med at sige, at »mens Danmark har et positivt image i Tyskland, er der mange danskere, der slæber rundt med et negativt Tysklandsbillede.« Det er nok rigtigt og for mange et tegn på et slags nationalt mindreværds kompleks, der slår ud i »storhedsvanvid«. Men på den anden side er der nu også mange, der vælger tysk kvalitet, når de f.eks. køber bil eller fotoudstyr. Det er heller ikke ualmindeligt, når danskere kritiserer den danske forvaltning eller lovene, da at henvise til, at det er »meget bedre i Tyskland«.

Endelig mente han, at vi ikke helt er kommet over besættelsestidens traumer over for tyskere som »begreb«. Igen har han nok desværre ret. Men, som Hans Heinrich Hansen sluttede: »Jeg håber, at meget af det, som sårer os, kun er »dummes Stammtischgeschwätz« (værts-husvrøvl).« Lad os håbe, han har ret.

Tyskere og danskere

Den store gamle mand i det danske mindretal i Sydslesvig, den 74-årige fhv. landdagsmand Karl Otto Meyer, der igen stiller op til sognerådet i sin hjemkommune Skovlund, hvor han har været medlem i 40 år, mener ikke, der er ligestilling mellem dansk og tysk i staten Slesvig-Holsten.

»Så længe det regnes for at være en pligt i Slesvig-Holsten at give offentligt tilskud til f.eks. tysk elevtransport eller tysk kulturelt arbejde - og så længe det samtidig kun er en frivillig ydelse, hvis de tilsvarende tilskud skal bevilges til

dansk eller frisisk arbejde, så længe er vi hverken ligestillet eller nogen model for mindretalspleje i Europa,« sagde Karl Otto Meyer på SSWs (det danske partis) opstillingsmøde i Nordfrislands Amt (FlA., 23/11).

Den problemfrie idealtilstand er ikke nået endnu, hverken her eller der.

Dagbog

3. oktober: Tæt tåge forårsager massesammenstød på Allsundbroen, som spærres i flere timer. 38 biler var involveret, men ingen mennesker kom alvorligt til skade (JV).

4. oktober: Den 76 dage gamle lil-leprins på Schackenborg døbes under stor bevågenhed i Møgeltønder Kirke og får navnene Felix Henrik Valdemar Christian. Tilskuerne på Slotsgaden var dog næsten mere optaget af, at selveste James Bond (skuespilleren Roger Moore) var blandt gæsterne (alle medier).

6. oktober: Lærer Anders Bondo Christensen, Ullerup ved Sønderborg, vælges til formand for Danmarks Lærerforening med 60.000 medlemmer (JV).

Medlem af Den Tyske Forbunds dag, Wolfgang Börnsen (valgt i Flensborg Amt) siger, at den tyske stat bør bakke Danmark op i konflikten med Rusland vedr. den tjetjenske eksilpolitiker Ahmed Zakajef, som russerne krævede udleveret til retsforfølgelse. »Danmark må ikke lades i stikken i sin engagerede indsats for borgerrettigheder. Derfor bør det være en selvfølge, at den tyske regering omgående og ubetinget bakker op om vort nordlige naboland,« sagde Börnsen (FlA.).

7. oktober: Arkæologer fra Haderslev Museum udgraver sporene af Sønderjyllands ældste hus ved Kær på Als. Huset er fra tragtbægerkulturens tid i yngre stenalder, o. 3000 f.Kr. (JV).

9. oktober: Amtets plan om at overlade Kong Christian X's Bro i Sønderborg til

de involverede kommuner, da den ikke længere har betydning for fjerntrafikken, vækker stor modstand, og fhv. trafikminister J. K. Hansen, Sønderborg, skriver i et læserbrev, at der er tale om aftalebrud (No., JV).

13. oktober: På en mark ved gården Bimpel øst for Tønder findes skeletter af tre urokser fra jernalderen (JV).

16. oktober: Amtet har planer om at sælge det såkaldte Louise Augustas Palæ i Augustenborg til private, da det ikke længere anvendes af hospitalet. Efter stærke protester stilles salget i bero (JV, No.).

Den nedlagte kaserne i Tønder foreslås ombygget til fængsel. Fængselsvæsenet synes dog ikke overdrevent interesseret (JV).

19. oktober: Fru Bitten Clausen, Danfoss, fylder 90 år og fejres ved en stor fest for medarbejdere og forretningsforbindelser (JV, No.).

23. oktober: Den mangeårige formand for Sydslesvigsk Forening (det danske mindretals kulturelle organisation), Heinrich Schultz, træder tilbage som formand for Dansk Samråd. Formanden for Skoleforeningen, Lone Schultz, afløser ham, indtil en ny formand er valgt (FlA.).

24. oktober: Staten havde i første omgang sagt nej til at forstærke Ballumdiget syd for Rømdæmningen, men efter stærke lokale protester ændredes finansloven, så der alligevel blev bevilget 15 mio. kr. (JV).

25. oktober: Sønderborg Sygehus modtager Grønt Netværk Sønderjyllands flag og diplom for ekstraordinær miljøindsats. Det er den første amtslige institution, der modtager denne hæder. Få dage senere får rejefirmaet Klaas Puul, Rømo, samme tildeling (JV).

Alsingergildet udgiver en alsisk ordbog med ikke mindre end 5000 opslag (JV).

Den kendte trykkerivirksomhed Laursen Grafisk i Tønder trues af lukning, men reddes på målstregen, bl.a. gennem en indsats fra medarbejdernes side (JV).

Tegneren Fritz Carstensen, Sønderborg, modtager Alsingergildets dialektpris (No.).

Teaterforeningen »Stjernen« i Skærbæk opfører Kaj Normann Andersenforestillingen »I dit korte liv« med stor succes (JV).

26. oktober: I riddersalen på Sønderborg Slot afholdes den første af en række operakoncerter (No.).

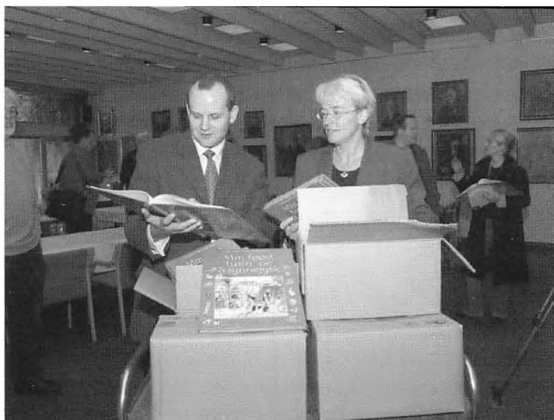
27. oktober: Arbejdet med at reparere Rømdæmningen efter de seneste års storme afsluttes (JV).

30. oktober: Den tyske forbundspræsident Johannes Rau besøger det danske mindretal i Flensborg og spiser frokost med mindretallets ledere på Flensborghus (FIA.).

Købmand Eugen Ruhlmann, Rens, demonstrerer mod den skæve grænsehandel ved at forære et helt års salg af snaps - i alt to flasker! - til sine kunder (JV).

4. november: På Den Tyske Dag i Tinglev advarer formanden for Bund Deutscher Nordschleswiger, Hans Heinrich Hansen, mod nedlæggelse af amterne og dannelsen af større regioner. »Det vil true mindretallets politiske repræsentation,« sagde han. Nøgterne tal viser, at Slesvigsk Parti ville være uden chance for et mandat, hvis f.eks. Ribe, Vejle og Sønderjyllands amter blev slået sammen, også selv om regionsrådet fik flere medlemmer end de nuværende amtsråd (No.).

7. november: Løgumklosterkredsen vælger med klart flertal folketingsmand Peter Christensen som kredsens kandidat. Den hidtidige kandidat Gunnar Hattesen får kun 8 stemmer, mens Christensen får 53 og en tredje kandidat, Peter Hansen, 28. Gunnar Hattesen hav-

Sønderjylland fik i november en børnebog på sønderjysk, »Min føøst tusin' oe å synnejysk«, der gerne skulle fremme det sønderjyske sprog. Her åbner formanden for udgiveren, Æ Synnejysk Forening, Erik Haase, bogen sammen med oversættelsen af bogen, professor Elin Fredsted, ved præsentationen på Folkehjem. Foto: Ernst Winckelmann. Jydske Vestkysten.

de få dage før afgørelsen for egen regning indrykket en stor annonce i den lokale ugeavis, hvor han varmt anbefalede sig selv som »vores lokale mand«. Det faldt kredsbestyrelsen for brystet, at Hattesen havde ladet annoncen fremstå, som om den var indrykket af Venstre (JV, No.).

9. november: Den tidligere folketingsmand for Fremskridtspartiet, Uwe Jensen, der stammer fra Gråsten, arresteres i USA, sigtet for bl.a. narkotikasmugling i stor stil. Hans tidligere partifælle, Günther Kley, Farris, sagde: »Hvis man endelig skulle stjæle en hest et sted, så var Uwe den, man ville stjæle den sammen med. Selv om man selvfølgelig nok ville være nervøs for, om han ikke selv rendte med hesten bagefter«. Samtidig undrede Kley sig over, at Jensen var blevet fanget. »Det skulle han være for klog til« (JV).

10. november: Centrumdemokraterne holder landsmøde i Tønder, og amtsformanden i Sønderjylland, Peter B. Nissen,

I december måned fik skuespilleren Asger Reher årets »Æ Rummelpot« for at have fremmet det sønderjyske sprog og givet befolkningen mange gode grin. Foto: Karin Riggelsen. Nordschleswiger.

Højer, vælges ind i hovedbestyrelsen (JV).

14. november: På en mark ved Ladegård nær Vojens har arkæologer fra Haderslev Museum udgravet 53 urner fra før-romersk jernalder, 4-500 f.Kr. (JV).

20. november: Forfatteren Christian Skov, Sønderborg, modtager årets Marcus Lauesen-Mindelegat (JV, No., FIA.).

21. november: Ekspert meddeler, at Hindenburg-dæmningen mellem fastlandet og Sild er i fare for at bryde sammen, og at en reparation er ubetinget nødvendig (No.).

Æ Synnejysk Forening udgiver børnebogen »Min føøst tusin' oe å synnejysk« (No., JV).

23. november: Hovedmændene i den såkaldte Arnum-sag idømmes henholdsvis 10, 8½ og 7 års fængsel, ligesom de får konfiskeret i alt 750.000 kr. De tre havde drevet en omfattende indsmugling og handel med narkotiske stoffer (FIA.).

Kunstneren Jørn Bjerre, Haderslev, holder sin årlige maleriudstilling i Sankt Hans Hospital (No.).

29. november: »Æ Rummelpot« udkommer. Skuespilleren Asger Reher tildeles årets æresrummelpotte, som han

modtager nogle dage senere (alle medier).

30. november: På Museumsberg i Flensborg åbnes den hidtil største udstilling af de berømte Skærbæktæpper, udført på Skærbæk Væveskole 1896-1903 (FIA., No.).

2. december: I Sdr. Brarup i Sydslesvig indvies en ny dansk kirke (FIA.).

Museet på Sønderborg Slot modtager som gave den socialdemokratiske partiforenings bogsamling, gamle faner og andre effekter og viser i den anledning tingene på en særudstilling (No.).

6. december: De slesvigholstenske skovmyndigheder indfører nye uniformer til de ansatte. Den hidtidige stærkt »militæriske« uniform indførtes af »Reichsjagdmeister« Hermann Göring i 1933 (No.).

Prins Henrik besøger grænsekioskerne og laver lidt frisk reklame for sin egen vin (FIA.).

En ny »kulturrute« skal vise turistene vej til de industrielle museer både i Sydslesvig og Sønderjylland (FIA.).

En livsfarlig »terroristraket«, der faldt ned på en mark ved Store Jyndeved, viser sig at være »en spøg«, udført af et par fin-

gersnilde lokale ungersvende. Men der venter dem alligevel et retsligt efterspil (JV, No.).

7. december: Journalist Bjarke Larsen, Sønderborg, der ved sidste valg var opstillet for de radikale i Haderslevkredsen, bliver folketingskandidat i Glostrupkredsen. Her er i forvejen de fire partiledere, Anders Fogh Rasmussen, Mogens Lykketoft, Pia Kjærsgaard og Holger K. Nielsen opstillet - og valgt (JV).

11. december: Broager skal have et ringridermonument, udført af kunstneren Marco Evaristi, mest kendt for »guldfiskeblenderen« på Trapholt for godt et år siden (JV).

13. december: Forsøgsstationen Rønhave på Als under Danmarks Jordbrugsforskning skal lukkes til næste år (JV).

Med støtte fra EU sætter staten og Sønderjyllands Amt ind for at redde

den sjældne fisk snæbelen, der på verdensplan kun lever i Vidåen, Brede Å og Ribe Å (JV).

EU-topmødet i København betyder, at grænsen i nogle få dage igen er bevogtet. Det giver anledning til enkelte mindre demonstrationer (JV, No., FIA.).

Arkæologer fra Haderslev Museum udgraver en middelalderlig kælder i Tønder (JV, No.).

17. december: Fældning af den smukke allé mellem Branderup og Bovlundbjerg af trafiksikkerhedsmæssige grunde vækker stor modstand i de to landsbyer, hvor man i stedet foreslår en hastighedsbegrænsning (No.).

18. december: Amtsdirektør Finn Hansen holder afskedsreception efter 26 år i amtet. Hans efterfølger er kommunaldirektør Niels Johannesen, Tønder (JV).

19. december: Fhv. amtskontorchef Jes Peter Caspersen, Aabenraa, dør, 97 år gammel. Siden midten af 30'erne har

Efter lang tids diskussion mellem Staten og Sønderjyllands amt om finansieringen af reparationer af Rømdæmningen var gravkøer ved at gøre de sidste arbejder på dæmningen færdige. Foto: Hans Christian Gabelgaard. JydskeVestkysten.

Den 17. december tog Sønderjyllands amt afsked med amtsdirektør Finn Hansen efter 25 års virke som amtsdirektør. Her ses Finn Hansen sammen med forhenværende amtsborgmester Kresten Philipsen til højre. Foto: Hans Christian Gabelgaard. JydskeVestkysten.

Caspersen sat sit præg på landsdelen både administrativt og som en aktiv deltager i debatten. Han var i mere end 40 år formand for de danske børneinstitutioner i Aabenraa og initiativtager til Pædagogseminariet i Aabenraa, hvor han var formand 1952-81 (alle aviser).

20. december: Tønder Kommune og Miljøministeriet indgår en frivillig aftale vedrørende naturbeskyttelse i marsken. Miljøminister Hans Chr. Schmidt håber, at den økonomiske kompensation fra staten vil få flere lodsejere til at tilslutte sig (JV).

23. december: Soldaterskoven ved Tønder, der hidtil har været et lukket militærareal, åbnes som offentligt rekreativt område (JV).

27. december: Turistforeningen i Haderslev går sammen med bl.a. stiftet om at markedsføre Haderslev som »reformationsbyen«, fordi den lutheriske hertug Christian (III) allerede i 1526

indførte Reformationen i sit område, ti år før Reformationen kom til resten af landet. Initiativet støttes af Kulturministeriet med denne kontante begrundelse: »Kultur er lig med indtægter«! (JV).

28. december: Drøhses Hus i Tønder, der har været brugt af Tønder Museum til særudstillinger, bliver nu en fast del af museet og skal efter planerne fremover bruges som kniplingemuseum (JV). Samtidig fylder museets vartegn, Vandtårnet, 100 år, hvilket fejres med åbent hus 4. januar (Tønder Ugeavis).

Politiet meddeler, at antallet af ulovlige grænseoverløbere er faldet fra 2.271 personer i 2001 til 1.532 i 2002 (FIA.).

Forkortelser:

FIA. Flensborg Avis
 Jllp. Jyllands Posten
 JV JydskeVestkysten
 No. Nordschleswiger

Rinkenæs Ungdomsskole

Margit Skov Petersen, Erik Back Pedersen og Peter Schmidt (red): *Rinkenæs Ungdomsskole. 50 års jubilæum år 2002. Gråsten 2002. 96 sider, ill. Pris: 25 kr.*

Midt i debatten om det tiende skoleårs relevans og det tiende skoleårs fremtid har Rinkenæs Ungdomsskole udsendt et festskrift i anledning af skolens 50-års jubilæum. Det er blevet en bog, der kommer rundt omkring en række forskellige emner fra oprettelsen af skolen i 1952 over indførelsen af statskontrollerede prøver til projekter om og ture til Israel. Emnerne er mange, hvad der til gengæld betyder, at læseren ikke præsenteres for en mere systematisk skildring af skolens historie.

Resultatet er blevet en kort introduktion til skolen og dens historie, der sprudler af fortælleglæde. Særligt er der grund til at rose den meget flotte layout og de forbløffende mange måder, som man har udnyttet en gennemgående dybrød farve på. Dermed

er bogen også blevet et utroligt smukt ansigt udadtil i de kommende år, hvor kampen skærpes om de mindre ungdomsårgange.

kf

Han, hun og humor

Franz Fücksel: »Han, hun og humor«, Skærbæk 2002. 96 sider ill. Pris: 180 kr. Kan bestilles på telefon: 74 75 17 04 eller email: melbyhus@mail.tele.dk

Man skal have været ualmindelig påholdende med læsning af dag- og ugeblade siden midten af 1940'erne for ikke på et tidspunkt at have stiftet bekendtskab med Franz Fücksels humoristiske tegninger. Den karakteristiske streg og samspillet mellem tekst og tegning er Fücksels varemærke. Kun de færreste ved formentlig at Fücksel er født i Skærbæk. Det er baggrunden for, at forlaget Melbyhus ved H.E. Sørensen har udgivet bogen »Han, hun og humor«. Det er blevet et humoristisk causeri over forholdet mellem mand og kvinde skildret i tekst og billeder.

Sendes ufrankeret
Modtageren
betaler portoen

Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5
Postboks 1530
+++ 0521 +++
1045 København K

Füchsel har en eminent evne til at give gamle klicheer den lille drejning i sine tegninger, at de hæver sig over det gennemsnitlige. Svi-germor, den sportsglade ægtemand og den unge bejler bliver vendt i luften, så emnet får det lille løft, som bringer latteren frem. Det kan man desværre ikke sige om teksten, hvor stereotyperne næsten bliver karikaturer af sig selv. Franz Füchsels styrke er uden tvivl tegningen.

Humor er en alvorlig sag, skriver Füchsel og nævner en tur til Kina i 1994, hvor en udstilling af danske bladtegneres tegninger aldrig blev åbnet, da de nægtede at fjerne 8-9 tegninger fra udstillingen. Enkelte steder fornemmer man også, at humoren ikke flyder som vandet i floden, men at der skal arbejdes for sagen. Det er små sprækker, hvor man fornemmer tegneren bag tegningerne. Dem kunne jeg godt have ønsket flere af. Men jeg nød den flotte og morsomme kavalkade af tegninger om forholdet mellem mand og kvinde.

Beton

»Carsten Borg Betonvarefabrikkers Historie 1902-2002. Fortalt af Carsten Borg Senior og

Carsten Borg junior«, ved Henrik J. Møller. Tønder 2002. 34 sider, ill. Kan fås gratis ved henvendelse på tlf.: 74 73 81 33

Ser man lige bort fra Danfoss og teglværks-industrien omkring Nybøl Nor og Flensborg Fjord, så er industrihistorie et af de sorte huller i den sønderjyske lokalhistorie. Til de mere anonyme sønderjyske industrigrene hører cement- og betonvareindustrien i Møgel-tønder. Med det lille cementgrå hefte om firmaet Carsten Borg Betonvarefabrik A/S, der kunne fejre sit 100 års jubilæum i 2002, er der givet et bidrag til at placere denne bran-che i den sønderjyske industrihistorie. Heftet er udarbejdet af Henrik Møller, der tidligere har arbejdet med industrihistoriske projek-ter i bl.a. Møgel-tønder. Den er skrevet som en udviklingshistorie, opdelt i generationer fra den spæde og vanskelige start til et suc-cesfuldt firma, der ikke tvivler på, at det har en fremtid båret af en »fornuftig og visionær holdning...«.

kf

Bogens undertitel er »Fortalt af ...«, der angiver synsvinklen. Det er på mange måder blevet en redelig skildring båret af dyb ind-sigt i produktionen, så læseren bl.a. bliver præsenteret for indkøb af Ford lastbiler i 1930'erne og den første spalttestøbemaskine

Bliv medlem af Grænseforeningen.

Det koster under ni kr. om måneden!

Det er Grænseforeningens formål at støtte dansk-heden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Vi er omkring 34.000 medlemmer i Grænseforenin-gen. Men vi vil gerne være endnu flere.

Jo flere vi er, jo større opbakning kan Grænse-foreningen give de over 40.000 sydslesvigere, der øn-sker at leve en dansk tilværelse i deres tyske samfund.

Det koster kun 8,50 kr om måneden (100 kr. om året) at være med i Grænseforeningen.

Når du er medlem, modtager du hvert år Grænse-foreningens smukke årbog. Seks gange om året mod-tager du medlemsbladet, GRÆNSEN.

Som medlem af Grænseforeningen bliver du tilk-nyttet en af de i alt 140 lokalforeninger.

Her kan du i det omfang du har tid og lyst deltage i de lokale aktiviteter.

Vi/jeg ønsker at blive indmeldt i Grænseforeningen.

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./By: _____

Telefon: _____

Dato og underskrift: _____

i 1977. Som et stykke industrihistorie kan man dog af og til savne en lidt mere kritisk afstand til stoffet.

kf

Ribe amts årbøger

Søren Muldvad (red): »Register til årbøgerne 1903-2002«, Historisk Samfund for Ribe Amt 2002. 330 sider, ill. Pris: 100 kr.

Intet er så givtigt og nærende som registre til den lokalhistoriske litteratur. Det skulle lige være gode registraturer. Gode registre er en lokalhistorisk værktøjskasse, der sparer tid, så arbejdet i stedet kan bruges til at skabe ny viden. Der er derfor al mulig grund til at takke Historisk Samfund for Ribe Amt for, at foreningen har valgt at markere sit 100-års jubilæum med udsendelsen af et register til sine årbøger. Historisk Samfund for Sønderjylland kan så glæde sig over, at man tilsyneladende har valgt at hente inspiration i registeret til Sønderjyske Årbøger, der blev udgivet i 1988. Der er tale om et særdeles omfattende register med ikke blot person-, sted- og emneregistre, men også et forfatterregister. Her kan man meget hurtigt konstatere, at lokalhistoriens grand old man i Ribe med flest artikler ikke overraskende er H.K. Kristensen med 177 artikler.

Den lokalhistorisk interesserede i Sønderjylland vil dog nok især bruge stedregisteret, hvor grænsesogne som Hvidding, Roager, Spandet, Kalvslund og Rømø har respektive 26, 12, 10, 19 og 14 henvisninger. Berøringsfladerne til Sønderjylland får man tydeligt dokumenteret ved at slå op under navne som Jep Fink, Bernhardt Hansen, H. P. Hanssen, Hans Lund, Hans Schack (feltherren) og Claudi Westh.

Hvis man ikke selv har arbejdet med at udarbejde registre og andre søgesystemer, forstår man næppe fuldt ud, hvilken jätteindsats der ligger bag de 330 sider. Det kan derfor anbefales brugerne, at de starter med at læse forordet med navnene på forfatterne. De har fortjent den lille opmærksomhed fra brugerne.

kf

Tinglev

Jens H. Nielsen: Tinglev - et grænsesogn. Udgivet af Lokalhøstøriske Forening for Tinglev Kommune. 2002. 223 sider, illustreret. Pris: 248 kr.

Jens Kongsted Lampe samlede gennem en årrække materiale til et værk om Tinglev sogn, men måtte opgive at fuldføre projektet pga. en synssvækkelse, hvorefter Jens H. Nielsen tog over. Resultatet foreligger nu i form af en veludstyret bog i stift bind, med letlæselig typografi og mange illustrationer.

Hensigten har angiveligt ikke været at skrive et udtømmende værk om egnens historie, men at tegne et omrids af sognet og dets beboere med hovedvægt på nyere tid.

Ikke desto mindre indledes der med en oversigt over Tinglevegnens geologi samt bebyggelsen tilbage til oldtiden. Bogen igennem er der udblik til generelle emner fra dansk og tysk historie så som skolelovgivningen, landbrugets protestbevægelser i mellemkrigstiden og nazismens udfoldelser.

Forfatteren gør meget ud af vekselvirkningen mellem dansk og tysk. Med den stilling, Tinglev indtager i dag, som det tyske mindretals højborg, er det overraskende at læse, at kirkesproget i Tinglev var dansk til 1888, hvor en preussisk forordning erstattede 6 årlige danske gudstjenester med tyske.

Hovedvægten er lagt på det personalhistoriske med bl.a. en nøje gennemgang af sognets lærere og præster. Ejendomshistorien optager knap 1/4 af bogen.

Det lokalpolitiske aspekt er trængt i baggrunden. Således nævnes afstemningsresultatet i 1920, hvor 57 % stemte for Tyskland, nærmest kun i en bisætning under gennemgang af skolevæsenet.

De mange oplysninger om personer og ejendomme gør bogen til en guldgrube for slægtsforskere med relationer til Tinglevområdet. Det udførlige personregister vil her være til stor hjælp.

Bogen er desuden forsynet med gode, veldokumenterede illustrationer. Litteraturlisten lader derimod meget tilbage at ønske. Således mangler der i de allerfleste tilfælde udgivelsesår.

Britta Bargfeldt

Det sker – på sønderjyske museer

Skærbæk Museum

Så gik det første år på Skærbæk Museum uden H.E. Sørensen ved roret. Det blev et travlt år med stor fremgang i besøgstallet og omrokeringer på museet.

Vi kender alle til Dronning Margrethes kreativitet, og i Sønderjylland har vi en stor samler af Dronningens tegninger, skitser og breve. Dem har museet fået lov til at udstille i år under forudsætning af, at kongehuset åbner udstillingen. Det arbejdes der intenst på, og derfor kan museet ikke på nuværende tidspunkt afsløre datoen for åbningsdagen.

Museet er meget glad for, at vi har fået lovning på samlingen, da vi er overbevist om, at rigtig mange vil komme og se udstillingen.

Netop i vores kommune, hvor vi har et millionstort antal turister fra bl.a. Tyskland, hvor vores kongehus er meget kendt, vil det være et clou med sådan en udstilling.

Traditionen tro vil museet også i år have et stort bogsalg til oktober.

Museet afslutter sæsonen den 31 oktober.

Skærbæk Museum har i 2002 oplevet en fremgang i besøgstallet. I øjeblikket arbejdes der på, at mange besøgende kan få lejlighed til at se dronning Margrethes tegninger og skitser. Foto: Ernst Winkelmann. JydskeVestkysten.

Haderslev Museum

Indtil 9. marts: Brødrene Wassner. En udstilling om tre Haderslevbrødre, som alle blev billedkunstnere, og om deres miljø i 1800-tallets Haderslev. Arr. i samarbejde med Museumsberg, Flensborg.

Aabenraa Museum

Indtil 2. marts: Udstilling af gaver modtaget i 2002.

Kunstmuseet Brundlund Slot

8. feb. - 30. marts: Kirsten Justesen «smeltetid 11».

Museet på Sønderborg Slot

Ingen særudstilling.

Cathrinesmindes Teglværksmuseum

Vinterlukket

Tønder Museum

Indtil 21. april: »Tagholm« - en gård og dens beboere gennem 300 år.

Sønderjyllands Kunstmuseum

Indtil 9. marts: »Agnus Dei« - Claus Ankersen & Klavs Bo Christensen - tableau'er om byfornyelse.

8. feb. - april: «Blomster & Bier» – Inge Lise Westman og Ole Hertz – maleri og foto.

Midtsønderjyllands Museum

Indtil 31. dec.: Udstilling om sten.

Indkomstskat

*Bagsiden
om
forsiden*

»Sin skat skal man betale med glæde«, hedder det. Skulle glæden alligevel hos nogle være begrænset, kan det måske trøste at tænke på, at skatteopkrævning gennem årtusinder har været med til at sikre et fantastisk kildemateriale. Skattelister er ofte de eneste kilder, vi har til befolkningens størrelse og sammensætning i ældre tid. Ja, skattelister hører ved siden af kirkebøger til slægtshistorikerens vigtigste materiale.

Set i dette perspektiv er det nær ved, at man må glæde sig over de mange gange, hvor vort fædreland har været i krise. Nye skatter blev nemlig især udskrevet, når landet var i nød eller krig. Hver gang blev der udfærdiget skattelister, som nutidens historikere kan øse af. Længe leve skattevæsenet!

Især må vi være glade for indkomstskatten, for indkomstskattelister fortæller om de enkelte personers indtægts- og formueforhold. Men indkomstskat er en ret ny form for beskatning. I Danmark blev den først indført permanent i 1903. I år har indkomstskatten således 100 års fødselsdag.

Før den tid dominerede told- og omsætningsafgifter og skatter på jord og personer udskrevet uden selvangivelse og uden vurdering af det reelle værdigrundlag eller den faktiske indkomst. At foretage en indkomstvurdering og at opkræve en indkomstskat var ikke mulig i ældre tider, som manglede det nødvendige administrative apparat. Alligevel blev skat på indkomst forsøgt som tidsbegrænset ekstraskat flere gange før 1903, men hver gang kun i særlige nødsituationer.

Første gang, indkomstskat kom i bred anvendelse, var i 1743, da den frygtede gottorpske hertugslægts indtog på tronerne i Sverige og Rusland gjorde kostbare rustninger nødvendige. Næste gang var 1789, hvor der som berettet i Bert Kelms artikel i bladet igen blev udskrevet en ekstraskat af indkomst, nu på grund af krig med Sverige-Rusland. Så kom krigen med England 1807. Den førte til en indkomstskat i 1810, og denne gang blev skatten ikke blot udskrevet én gang, men årligt gennem 5 år med en sats på 4%. Også krigen 1848-50 og 1864 gjorde krigsskatter nødvendige i form af indkomstskat. Denne skatteform havde tiden for sig. I Danmark kom den igen i 1870, indtil den som nævnt blev permanent efter systemskiftet i 1901.

1903-indkomstskatten berørte selvfølgelig ikke Sønderjylland. Her kom indkomstskatten i dansk form først til anvendelse efter 1920.

Forud var den allerede kommet syd fra til grænselandet i 1867, da den preussiske indkomstskat var blevet indført. Højeste skattesats efter de preussiske regler var 3% for større indtægter. En stor reform i 1892 fastsatte progressionen fra 2/3% for de laveste indtægter til 4% ved indtægter over 100.000 mark. For indtægter over 3.000 mark skulle der afgives selvangivelse.

Meget af ligningsmaterialet fra denne skat er i dag bevaret i Landsarkivet for Sønderjylland, især for tiden 1891-1920. Det er et værdifuldt materiale, som blot venter på at blive udnyttet.

Lars N. Hemmingsen